

Geen oog om oog op Bastøy

Strenger straffen staat in Nederland hoog op de wensenlijst van het kabinet. In Noorwegen denken ze daar anders over. Het leven op het gevangenis-eiland Bastøy is zo goed als op het platteland. Hard straffen werkt averechts, zeggen de Noren en elke straf is eindig. En wat wil je liever: een buurman die geleerd heeft zich als buurman te gedragen, of één die na vele jaren tralies wordt losgelaten?

Eric Fokke
Bastøy, Noorwegen

‘Het is als met een hond. Als je die lang in een hok opsluit, bijt ie je als hij er uitkomt.’ De Nederlander René Kars (43) vat in één zin samen waar het in de Noorse gevangenis Bastøy om draait: zorgen dat langgestraften na vrijlating weer normaal kunnen meedraaien in de burgermaatschappij. Gevangenen zitten hier niet achter tralies opgesloten, maar zijn onderdeel van een relatief normale, dorpsamenleving.

Bastøy is een eiland in het Oslofjord, zo'n 70 kilometer ten zuiden van de Noorse hoofdstad. Het eiland is heuvelachtig, dicht bebost en beschermd natuurgebied. De bebouwing bestaat uit typisch Noorse houten huizen en huisjes, een kerk en boerderij met stallen. Kars – vrolijke, kaalgeschoren kop met brillette boven een robuust gespierd lijf – zit in korte broek en T-shirt aan een picknicktafel op het terras van een geel geverfd houten huisje. Naast het raam hangt een reddingsboei: in dit huis wonen de mannen die de pont tussen Bastøy en het vasteland in de vaart houden. Nu wonen er vijf mannen in dit huis, maar er is plek voor zeven. ‘De paarden, koeien en schape staan hier af en toe achter het huis. Of een vos, daar zijn er hier best veel van. ‘Daar’, wijst Kars naar een stenen piertje, ‘is onze zwempolek.’

Niets op Bastøy doet aan een gevangenis denken. Er moet ergens op het eiland een hek zijn, maar dat is bedoeld om dagjesmensen die naar het eiland varen om te zonnen of vogels te kijken, van de gevangenen te scheiden. Onderweg naar de monumentale, uit natuursteen opgetrokken kerk groeten zomers geklede mannen vriendelijk. Een paard met ploeg wordt naar de velden geleid. ‘Ik werk hier nu drie jaar’, zegt Lise Hogstad, die personeelszaken doet. ‘En dit is beslist de meest bijzondere plek waar ik ooit gewerkt heb in mijn 25-jarige carrière. In het begin keek ik steeds over mijn schouders, maar ik voel mij hier veilig en de atmosfeer is goed. In het weekende, als het overige personeel thuis is, zijn hier slechts vier bewakers.’

Toch wonen hier 115 kerels die lang gestraft zijn voor ernstige misdaden. Er zitten moordenaars en verkrachters tussen. En drugssmokkelaars. Kars werd ruim zeven jaar geleden gepakt met hasj in zijn vrachtwagen en kreeg daar tien jaar cel voor. Eind juli, als zijn straf er voor twee derde op zit, komt hij vrij. ‘Ik zou iets eerder vrijkomen, maar dat is opgeschoven. Ik denk vanwege een klus op de pont’, lacht Kars. ‘Ik vind het wel best.’

Vier jaar geleden kwam Kars naar Bastøy, na een aanvankelijke afwijzing. ‘Ik werd eerst als een risico beschouwd. Nee, ik zou niet weten welk risico. Ik zat in andere gevangenis, waar je vrijwel doorlopend achter gesloten deuren zat. Toen ik eindelijk toestemming kreeg om naar Bastøy te gaan, werd ik op een vliegtuig gezet. Waar is mijn begelei-

René Kars voor het huis waar hij in woont op het eiland Bastøy: ‘Dit voelt totaal niet als een gevangenis.’

FOTO ERIC FOKKE

der?, vroeg ik. Die was er niet. Ik zou op het volgende vliegveld opgehaald worden door iemand die mij naar de pont zou brengen.’

Dat tekende direct de sfeer die Kars op het eiland aantrof. ‘Dit voelt totaal niet als een gevangenis. Het is een dorp. We werken van half acht tot half twee, de meesten op de boer-

‘We werken van half acht tot half twee. Daarna zijn we vrij om te doen wat we willen. Wandelen, vissen of zwemmen, er is een bibliotheek, je kunt een opleiding volgen of sporten.’

derij. Daarna zijn we vrij om te doen wat we willen. Wandelen, vissen of zwemmen, er is een bibliotheek, je kunt een opleiding volgen of sporten. Er hangt een gemoedelijke sfeer. Als je maar om elf uur 's avonds weer in je huis bent, want dan komen ze koppen tellen en je een goede nacht wensen.’

Er zijn wel wat meer regels volgens Arne Kvernvik Nilsen, psychotherapeut en ‘gouverneur’ van Bastøy, maar Kars schetst wat hem betreft het juiste beeld. ‘We bieden mensen een systeem dat vergelijkbaar is met een kleine Noorse gemeenschap. We willen geen mensen in hokjes opslui-

ten, we willen ze geen kwaad doen, maar verantwoordelijkheid geven. De meeste gebruikelijke Noorse diensten zijn hier, zoals de gezondheidszorg, arbeidsvoorziening en school, zodat ze ook daarmee weten om te gaan. De gevangenen runnen een eigen winkeltje waar ze inkopen kunnen doen voor ontbijt en lunch. Ze krijgen één gemeenschappelijke warme maaltijd per dag en moeten verder voor zichzelf zorgen.

‘95 procent van de bewoners heeft serieuze straffen en komt uit zwaar bewaakte gevangenis – we hebben het niet over snelheidsovertreders. De eerste weken dat ze hier zijn, komen ze met een man of twintig in een groot huis waar ze sociale training krijgen, leren koken en schoonmaken. Daarna gaan ze naar de kleinere woningen. Dit is een heel mooi eiland, maar meer dan dat is het belangrijk dat de mensen hier grotendeels vrij zijn en een samenleving vormen. Ze krijgen binnenkort een eigen, openbaar bestuur, waarin de bewoners hun vertegenwoordigers kiezen en zelf kunnen meepraten over de toekomst van Bastøy.’

Nilsen zegt dat de bewoners scherp worden geobserveerd. ‘Ze moeten tonen dat ze in een dergelijk systeem passen en met hun vrijheid weten om te gaan. Dit is wat wij *human ecology* noemen. Het gaat om menselijke relaties en het besef dat je onderdeel bent van een groter geheel. Het ecologisch beheer van onze boerderij past daar in. Het gaat er niet alleen om dat je niet van je oma mag stelen, maar ook niet van de natuur.’

Nilsen probeert met cijfers te duiden dat het op Bastøy niet alleen om mooie woorden en goede voornemens gaat. ‘In de Europese landen

valt zo'n 70 tot 80 procent van de gevangenen in herhaling als ze weer vrij zijn. In de noordelijke landen is dat 30 procent en in Noorwegen 20. Slechts 16 procent van de gevangenen die Bastøy verlaten, gaat binnen twee jaar opnieuw de fout in.

‘Hard straffen en mensen achter gesloten deuren houden, werkt niet. Kijk naar de cijfers en de geschiedenis. Er werd vroeger, en in heel veel landen nog steeds, nog veel harder gestraft en nog steeds heb je overal boeven. Je moet deze mensen uiteraard wel opsluiten, maar ooit komen ze weer vrij en dan kun je ze maar beter goed voorbereiden op hun terugkeer in de maatschappij. De westerse samenleving is veelal gericht op oog om oog, tand om tand. Maar wil jij liever iemand als buurman die vele jaren achter tralies heeft gezeten, of iemand die lange tijd de kans heeft gehad onderdeel te zijn van een normale maatschappij?’

Kars gelooft wel in die aanpak en is blij dat hij mee mag doen. ‘Het zal niet voor iedereen geschikt zijn, want je hebt nu eenmaal lui waar geen aan/uit-knopje op zit. Ik ben nu machinist en matroos op de pont en ben blij dat ik mij nuttig kan maken. In Oslo zat ik meer achter gesloten deuren dan dat ik buiten was. Hier komt het er eigenlijk op neer dat de bewakers opgesloten zitten, want die moeten hier ook blijven.’

Vechtpartijen zijn zeldzaam, net als ontsnappingen. Een paar weken geleden een klap in de keuken, en lang geleden een sukkel die vier weken voor zijn vrijlating met de visboot ontsnapte en op een gestolen trekker aan de politie dacht te ontkomen – verder heb ik op dat gebied niets serieus meegemaakt. Mensen

gaan vriendelijk met elkaar om en praten open. Vaak over wat ze gaan doen als ze vrij zijn.

‘Ik kom 27 juli vrij en ga dan naar Nederland om papieren te regelen, zoals een paspoort en mijn rijbewijs. Dan wil ik weer terug naar Noorwegen en een bedrijfje beginnen om scheepsmotoren te repareren. Waarom niet? Toen ik zeven jaar geleden met die vrachtwagen vertrok, zag ik dat als een mooie kans om iets van Noorwegen te zien. Het liep alleen wat anders dan gepland. Maar dat ze wat in mijn vrachtwagen vonden dat er niet had mogen zijn, en dat ze mij daarvoor straffen, kan ik dit land niet kwalijk nemen. Noorwegen is mooi, met vriendelijke mensen en het werk dat ik in Nederland deed, kan ik hier ook doen. Ik heb hier zelfs meer kansen denk ik, want er zijn heel wat minder Noren dan Nederlanders. Ik ga Bastøy, het werk en de mensen straks zeker missen.’

Het is voor Kars te hopen dat hij als vrij man weer naar Noorwegen terug kan. Hogstad: ‘Gevangenen van buitenlandse afkomst, en dat zijn er steeds meer, worden direct na vrijlating uitgewezen. Ik weet niet of en hoeveel er terugkomen, maar ze hebben wel een verleden en dat maakt terugkeer niet eenvoudiger. Ze gaan vaak terug naar een land waar het leven niet makkelijk is. We hebben hier mensen uit Oost-Europa die zelfs van het geld dat ze hier verdienen, 53 kronen per dag (circa 5,5 euro, red.), iets overhouden en dat naar huis sturen. Ik geloof niet dat er mensen bij zijn die een misdaad zullen plegen om hier terug te komen, maar geloof me, er gaan hier mannen van het eiland af met de tranen in hun ogen.’